

BİLGİ EDİNME HAKKININ HUKUKİ BOYUTLARI

Mustafa ÇAKICI*

BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNU (BEHK)

Kanun no	: 4982
Resmî Gazete no	: 25269
Kabul tarihi	: 9 Ekim 2003
Resmî Gazete yayın tarihi	: 24 Ekim 2003
Yürürlük tarihi	: 24 Nisan 2004

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu "eşitlik", "tarafsızlık" ve "açıklık" ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemek amacıyla çıkarılmıştır.

Uygulama Alanı

a) Merkezi idare kapsamındaki kamu idareleri ve bunların bağlı, ilgili ve ilişkili kuruluşları ile birlik veya şirketleri

b) Mahallî idareler ve bunların bağlı, ilgili kuruluşları ile birlik veya şirketleri

c) T.C. Merkez Bankası, İMKB ve üniversiteler de dahil olmak üzere kamu tüzel kişiliğine sahip olarak enstitü, teşebbüs, teşekkül, fon vb. isimlerle kurulmuş olan bütün kamu kurum ve kuruluşları

d) Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları

Kısaca ifade etmek gerekirse söz konusu kanun üstün ve ayrıcalıklı yetkilerle kamu gücünü kullanarak idarî işlem yapabilen bütün kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının faaliyet alanlarında uygulanır.

İstenecek Bilgi veya Belgenin Niteliği

Bilgi edinme başvurusu, başvuru alan kurum ve kuruluşların ellerinde bulunan veya görevleri gereği bulunması gereken bilgi veya belgelere ilişkin olmalıdır.

İstenen bilgi veya belgelerde, gizli ve açıklanması yasaklanmış bilgiler bulunması halinde, adı

geçen bilgiler diğerlerinden ayrılabilirse ayrıldıktan sonra ayırma gerekçesini de içeren cevap, başvuru sahibine iletilir.

Ancak söz konusu başvuru, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz sonucunda oluşturulabilecek türden veya henüz tamamlanmamış bir işleme ilişkin bilgi veya belgelere yönelik ise kurum ve kuruluş, başvuruya olumsuz cevap verebilir.

Zikredilen başvurular, belli bir zamanda açıklanacağı ilan edilip zamanından önce açıklanması halinde, kamu yararı zedeleyecek veya kişisel menfaat için kullanılacak bilgi ve belgelere ilişkin olmamalıdır.

Kurum veya kuruluşlarca yayımlanmış ya da yayın, broşür, ilan vb. yollarla kamuya açıklanmış bilgi veya belgeler, bilgi edinme başvurusuna konu edilemez.

Bilgi Verme Yükümlülüğü Konusunda Alınacak Tedbirler

Kurum ve kuruluşlar, kanunda yer alan istisnalar dışındaki her türlü bilgi ve belgeyi, başvuruların yararlanmasına sunmak ve bilgi edinme başvurularını, doğru ve seri bir şekilde sonuçlandırmak için gerekli idarî ve teknik tedbirleri almakla yükümlüdürler.

Bu anlamda kurum ve kuruluşların, ellerindeki bilgi edinme başvurusuna konu olabilecek bilgi ve belgeleri tasnif ederek düzenlemeleri gerekir. Bu amaçla belge kayıt, dosyalama ve arşiv düzeniyle ilgili gerekli idarî ve teknik tedbirleri almak zorundadırlar.

Bundan dolayı bilgi edinme hakkının etkin bir şekilde kullanılmasının sağlanması için kurum ve kuruluşlar, görev alanlarına giren konularla ilgili;

- Kurum dosya planlarını,

- Temel nitelikli karar ve işlemlerini, mal ve hizmet alımlarını, satımlarını, projelerini ve yıllık faaliyet raporlarını,

* Tüm Arşivciler Derneği Başkan Yardımcısı.

- Mevzuatın (kanun, tüzük, yönetmelik vb.) nelerden ibaret olduğunu, bilgi iletişim teknolojilerini de kullanarak kamuoyunun bilgisine sunmak durumundadırlar.

Bilgi Edinme Birimleri

BEHK'nın uygulanmasını göstermek üzere çıkarılan yönetmelikte, kurum ve kuruluşların, bilgi edinme birimleri oluşturmalarından bahsedilmektedir. Buna göre:

-Kurum ve kuruluşlar, basın ve halkla ilişkiler bölümlerinde bilgi edinme birimleri oluştururlar.

-Bünyesinde Basın ve Halkla İlişkiler bölümü bulunmayan kuruluşlar, ünitelerinden birinde bilgi edinme birimleri oluştururlar veya doğrudan kurum yöneticisine bağlı bilgi edinme yetkilisi tayin ederler.

Bilgi edinme birimlerinde, yeterli sayıda personel görevlendirilir. Kurum ve kuruluşlarca bu birimler için uygun fizikî mekân ve teknik donanım temin edilir.

Bilgi Edinme Hakkına Sahip Kişiler

a) Gerçek kişiler

b) Tüzel kişiler

c) Türkiye'de ikamet eden yabancı kişiler (Bu şahıslar, isteyecekleri bilgi kendileriyle ilgili olmak kaydıyla ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde kanundan yararlanırlar.)

d) Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı tüzel kişiler (Bunlar, isteyecekleri bilgi, faaliyet alanlarıyla ilgili olmak kaydıyla ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde bu kanundan yararlanırlar).

Bilgi Edinme Başvurusunda Bulunması Gereken Şartlar

Gerçek kişiler tarafından yapılacak başvuru, başvuru sahibinin;

-Adı ve soyadı

-Oturma yeri veya iş adresi

-İmzası

-T.C. kimlik no'su (Elektronik ortamda yapılacak başvurular için zorunludur. Ancak 5070 sayılı elektronik imza kanununa uygun olarak imzalanan başvurularda aranmaz.)

-Elektronik posta adresi (Elektronik ortamda yapılacak başvurular için zorunludur.)

bilgilerini içeren bir dilekçe ile, istenen bilgi veya belgenin bulunduğu kurum veya kuruluşa yapılır.

Tüzel kişiler tarafından yapılacak başvurular ise tüzel kişinin ;

-Unvanı

-Adresi

-Yetkil kişinin imzası

-Yetki belgesi (Ekte sunulacak)

-Yetkili kişinin T.C. kimlik no'su (Elektronik ortamda yapılacak başvurular için zorunludur.)

-Yetkili kişinin elektronik posta adresi (Elektronik ortamda yapılacak başvurular için zorunludur.)

bilgilerini içeren bir dilekçe ile, istenen bilgi veya belgenin bulunduğu kurum veya kuruluşa yapılır.

Bilgi Edinme Başvurusu

• Başvurular yazılı bir şekilde ilgili kurum ve kuruluşa elden, posta, faks veya elektronik posta yoluyla yapılır.

• İstenen bilgi veya belgeler, dilekçede açık ve ayrıntılı olarak belirtilmelidir.

• Başvurular, kurum ve kuruluşların bilgi edinme birimleri tarafından kabul edilir. Kurum ve kuruluşların diğer birimlerine yapılan başvurular, işleme konulmadan hemen bilgi edinme birimlerine gönderilir.

• Merkezî idarenin taşra teşkilatında bulunan bilgi veya belgelere ilişkin başvurular, valilik veya kaymakamlık bünyesinde bulunan yetkililere yapılır. Merkezî idareyi ilgilendirmesine rağmen söz konusu yetkililere yapılan başvurular, ilgili idareye gönderilir ve durum başvuru sahibine bildirilir.

• İstenen bilgi veya belge, başvuru kurum veya kuruluşta bulunmuyorsa başvuru dilekçesi, ilgili kurum veya kuruluşun bilgi edinme birimine gönderilir ve durum başvuru sahibine bildirilir. Bu şekilde yönlendirilen başvurular, ilgili kurum ve kuruluşa ulaştığı tarihte yapılmış sayılırlar.

- Gerekli şartları taşımayan başvurular, işleme konulmaz ve durum başvuru sahibine bildirilir.
- Gerçeğe aykırı beyanda bulunan kişilerin başvurusu, durumun anlaşıldığı tarihte, hiç yapılmamış sayılır.
- Başvurunun kurum veya kuruluşa ulaştığı tarih, başvuru tarihidir.
- Faks yoluyla gelen dilekçenin kurum ve kuruluşların bilgi edinme birimlerine ulaştığı tarih, başvuru tarihidir.
- Elektronik posta yoluyla yapılacak başvurularda, başvuru formunun kurum veya kuruluşun bilgi edinme biriminin elektronik posta adresine ulaştığı tarih, başvuru tarihidir.
- Başvuruda bulunan kişilere yol göstermekle yükümlü olan bilgi edinme birimlerinde görevli personel, dilekçe veya formlardaki şekil eksikliklerini, başvuru anında, başvuru sahibine gösterir ve bunların düzeltilip tamamlanması konusunda gerekli yardımı yapar.
- Başvurular açık ve anlaşılır değil ise kurum ve kuruluşlar, durumu başvuru sahibine bildirecek ek bilgiler sunmasını isteyebilirler. Bu durumda bilgi ve belgelere erişim süresi, eksiklerin tam olarak giderildiği tarihten başlar.

Bilgi Edinme Başvurularının İncelenmesi ve Cevaplandırılması

- Kurum ve kuruluşların, istenen bilgi veya belgeye erişimi ve başvuruların cevaplandırılması, başvuru tarihinden itibaren 15 iş günü içinde sağlanır. Ancak;
  - İstenen bilgi veya belgenin, başvuru alan kurum içindeki başka bir birimden temin edilmesi,
  - Başvuru ile ilgili olarak başka bir kurum ve kuruluşun görüşünün alınmasının gerekli olması,
  - Başvuru içeriğinin birden çok kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi,
 gibi durumlarda bilgi veya belgeye erişim ve başvurunun cevaplandırılması, 30 iş günü içinde sağlanır. Fakat durum hakkında gerekli bilgi başvuru sahibine 15 iş günü içerisinde verilir.
- Bilgi veya belgelere erişim için gereken maliyet tutarının (Bilgi veya belgelerin ilk on sayfası

için postalama maliyeti dahil herhangi bir ücret alınmaz.) başvuru sahibine bildirilmesiyle 15 veya 30 iş günlük süre kesilir ve başvuru sahibine ücreti ödemesi için 15 iş günlük süre tanınır. Bu süre içinde, başvuru sahibi ücreti ödemezse, talebinden vazgeçmiş sayılır.

- Kurum ve kuruluşlar, bilgi edinme başvurularıyla ilgili cevaplarını, yazılı olarak veya elektronik ortamda, başvuru sahibine bildirirler.
- İstenen bilgi veya belgenin tastikli bir sureti, başvuru sahibine verilir. Elektronik ortamdaki bilgi veya belgeler de, veri kopyalamaya yarayan araçlarla verilebilir.
- Niteliği gereği bilgi veya belgenin kopyasının verilmesinin mümkün olmadığı veya kopya çıkarılmasının aslına zarar vereceği durumlarda, kurum ve kuruluşlar, ilgilinin;
  - Belgenin aslını incelemesini ve not alabilmesini (yazılı veya basılı belgeler için),
  - Ses kaydı şeklindeki bilgi veya belgeleri dinleyebilmesini,
  - Görüntü şeklindeki bilgi veya belgeleri izleyebilmesini,
 sağlarlar.
- Başvurunun reddedilmesi halinde, reddin gerekçesi ve buna karşı yapılabilecek başvuru yolları ve süreleri, başvuru sahibine bildirilir.
- Tekrar mahiyetindeki başvurular ile soyut ve genel nitelikteki başvurular, işleme konulmaz. Ancak durum başvuru sahibine bildirilir.
- Bilgi edinme hakkının istisnaları ile ilgili başvurular reddedilir ve ret kararı, başvuru sahibine gerekçeli olarak bildirilir.
- Başvurunun cevaplandırıldığı tarih, kurum veya kuruluşun cevap yazısının üzerindeki tarihtir.
- Kurum ve kuruluşlarca, 15 veya 30 iş günlük süreler içinde, başvuru sahibine olumlu veya olumsuz cevap verilmemesi halinde, başvuru tarihinden itibaren 60 günün geçmesiyle başvuru reddedilmiş sayılır.

Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu

- Kurul üyeleri, Yargıtay, Danıştay ve Türkiye Barolar Birliği'nin kendi kurumları içinden ö-
nerecekleri adaylar, genel müdür düzeyinde gö-

rev yapmakta olanlar, ceza, idare ve anayasa hukuku alanlarında profesör veya doçent olanlar ve Adalet Bakanlığı'nda idarî hakim olanlar arasından, Bakanlar Kurulunca seçilen dokuz üyeden oluşur.

- Kurul, bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin hususları düzenlemeye yetkilidir.
- Kurul üyelerinin görev süresi dört yıldır.
- Kurulun sekreterlik görevleri, Başbakanlık tarafından yerine getirilir.

Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna İtiraz

Bilgi edinme talebi, *devlet sırlarına veya ülkenin ekonomik çıkarlarına* ilişkin bilgi veya belgelere ait olması sebebiyle talebi reddedilen başvuru sahibi, ret kararının tebliğinden itibaren 15 gün içinde, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'na itiraz edebilir.

Kurula yapılan itiraz, idarî yargıya başvurma süresini durdurur.

Kurul itirazla ilgili kararını 30 iş günü içinde verir.

Bilgi Edinme Hakkının Sınırları

- 1) Yargı denetimi dışında kalan işlemler (Kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte olanlar, bilgi edinme hakkı kapsamına dahildir.)
- 2) Devlet sırrına ilişkin bilgi veya belgeler
- 3) Ülkenin ekonomik çıkarlarına ilişkin bilgi veya belgeler
- 4) İstihbarata ilişkin bilgi veya belgeler (Kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte olan bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamındadır.)
- 5) İdarî soruşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler
- 6) Adli soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler
- 7) Özel hayatın gizliliği kapsamında değerlendirilecek bilgi veya belgeler
- 8) Haberleşmenin gizliliği kapsamında değerlendirilecek bilgi veya belgeler

- 9) Ticarî sır ile ilgili bilgi veya belgeler
- 10) Fikir ve sanat eserlerine ilişkin bilgi edinme başvuruları
- 11) Kurum içi düzenlemelerle ilgili bilgi veya belgeler (Söz konusu düzenlemeden etkilenen kurum çalışanları, bilgi edinme başvurusunda bulunabilirler.)
- 12) Kurum içi görüş, bilgi notu ve tavsiyeler
- 13) Tavsiye ve mütalaa talepleri
- 14) Gizliliği kaldırılan bilgi veya belgeler (Adı geçen belgeler, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nda belirtilen diğer istisnalar kapsamına girmediği takdirde, bilgi edinme başvurularına açıktır.)

Bilgi Edinme Başvurularıyla İlgili Rapor Tanzimi

Kurum ve kuruluşlar, bir önceki yıla ait olmak üzere bilgi edinme başvurularıyla ilgili olarak istatistikî bilgileri de içeren bir raporu her yıl Şubat ayının sonuna kadar Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu'na gönderirler. Kurul, hazırlayacağı genel raporu, söz konusu kurum ve kuruluşlardan gelen raporlarla birlikte, her yıl Nisan ayının sonuna kadar, TBMM'ye gönderir. Bu raporlar, takip eden iki ay içinde kamuoyuna açıklanır.

Görevliler Açısından Yaptırım

BEHK'nın uygulanmasında ihmali, kusuru veya kastı bulunan memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında, tabi oldukları mevzuatta yer alan disiplin cezaları uygulanır. Ancak adı geçen kişilerin işledikleri fiillerin, genel hükümlere göre ceza kovuşturması gerektirmesi hususu saklıdır.

Arşivlik Malzeme

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü veya araştırma hizmeti veren diğer arşivlerde bulunan arşiv malzemesinden, başvuruların yararlanma şartları, yükümlülükleri veya arşiv malzemesinin örneklerinin başvurulara verilmesi ile ilgili hususlarda, 31 Ocak 2002 tarih ve 2002/3681 sayılı Bakanlar Kurulu kararı hükümleri uygulanır.

DEĞERLENDİRME

Dünya ölçeğinde, 2000 yılı itibarıyla 17 ülkede, bilgi edinme hakkı ile ilgili yasalar yürürlüğe konulmuştur. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun fazla gecikmeden ülkemizde de yürürlüğe girmesi, olumlu bir gelişme olmuştur. Bu kanunla temel hak ve özgürlüklere yakın bir öneme sahip olan "Bilgi Edinme Hakkı" kavramı da literatürümüze girmiştir.

Hiçbir kurum ve kuruluşun, kanun kapsamı dışında bırakılmaması, olumlu diğer bir yöndür. Bu kanunla yönetimler daha şeffaf olmak durumunda kalacak ve yaptıkları işlerin hikmetinden sual olunabilecektir!

Kanunun olumlu özelliklerine rağmen, yarısına yakın maddesinin bilgi edinme hakkının istisnalarına ayrılması, sınırlamaların geniş tutulduğunu göstermekte ve bu da bilgi edinme hakkının kullanımını daraltmaktadır.

BEHK'da bilgi edinme birimlerine hiç değinilmemiş olmasına karşılık, bu kanunun uygulanmasını göstermek üzere 27 Nisan 2004'te, Başbakanlık tarafından çıkarılan yönetmelikte (Madde 8), adı geçen birimlerin oluşturulması hususunun düzenlenmesi, kanaatimizce yasamanın alanına müdahale şeklinde görünmektedir.

Bu kanunla böyle bir hakkın tanınması bile, başlı başına büyük bir olaydır. Yalnız bazı kanunların tek başlarına yasalara yetmez, ayrıca kendilerini destekleyecek kanunların çıkarılmasına da ihtiyaç duyarlar. İşte BEHK da bu tür bir kanundur. Bu sebeple bilgi edinme hakkının etkin bir şekilde kullanımını sağlayacak başka kanunların (devlet sırlarına ilişkin kanun, arşiv kanunu vb.) da çıkarılması gerekmektedir.

BEHK'yi Destekleyecek En Önemli Yasa: Arşiv Kanunu

BEHK şeffaflaşmayı beraberinde getirmekle birlikte, istenilecek bilgi veya belgeler, kurum ve kuruluşlarca sunulmaya hazır hale getirilmemiş veya getirilememiş ise bilgi edinme hakkı kesintiye uğrayacak demektir. Bu olumsuzluğu ortadan

kaldırmak ancak bilgi veya belgelerin düzgün bir şekilde tasnif edilmesi ve arşivlerin planlı bir şekilde oluşturulması ile mümkün olacaktır. Ülkemiz ise, bu konuda yeterli altyapıya sahip değildir. Kurum ve kuruluşların pek çoğu, arşivleri tozlu ve izbe odalar olarak algılayıp onlara gereken önemi vermemekte, hatta bazılarının arşiv odaları dahi bulunmamaktadır.

Bu alandaki geri kalmışlığın en temel sebebi, mevzuat alanındaki eksikliklerdir. Halen arşiv hizmetleri, Bakanlar Kurulu Kararı ve yönetmeliklerle yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Söz konusu mevzuat da etkinlik ve yeterlilikten çok uzaktır.

BEHK'nın uygulanmasını göstermek üzere çıkarılan yönetmelikte, kurum ve kuruluşların belge kayıt, dosyalama ve arşiv düzeninde ihtiyaç duyulan mevzuat değişikliklerinin 6 ay içerisinde yapılacağından söz edilmesi, bu konudaki yasal eksikliklerin giderileceği hususundaki umudu artırmaktadır.

Arşivleri standardizasyona kavuşturacak, bilgi veya belgeleri sunuma hazır hale getirecek, bilgi edinme hakkının etkin ve doğru bir şekilde kullanımını temin edecek, özetle bu alandaki yasal boşluğu dolduracak bir arşiv kanununun çıkarılması, ülkemize büyük yararlar sağlayacağı gibi, uluslararası konjonktür gereği önemli bir eksikliği de giderecek olacaktır.

KAYNAKÇA

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, sayı 4982.

"Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik", Resmi Gazete, no: 25445, 27 Nisan 2004.

DEMİR Oğuzhan, "Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Ne Getiriyor?" www. Liberal-dt.org.tr

EKİCİ Şerafettin, "Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Üzerine", Güncel Hukuk Dergisi, sayı 4, İstanbul 2004.

TARHANLI Turgut, "Türkiye'de Bilgi Edinme Hakkı", Güncel Hukuk Dergisi, sayı 4, İstanbul 2004.

TORTOP Nilgün, "Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Tasansı Üzerine", www. izmirbarosu.org.tr